

АЛЬМАНАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Випуск 27

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Альманах міжнародного права включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія Б) відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (спеціальності: 081. Право, 293. Міжнародне право)

Засновник видання – Міжнародний гуманітарний університет

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Міжнародного гуманітарного університету (протокол № 1 від 19.09.2022 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Губанова Тамара Олексіївна, доктор юридичних наук, професор, директор, Фінансово-правовий коледж.

Голова редакційної ради:

Крижановський Анатолій Федорович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет.

Члени редакційної колегії:

Манько Денис Григорович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет;

Тицька Яна Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет;

Промовенко Костянтин Вікторович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Міжнародний гуманітарний університет;

Грушко Мальвіна Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права, Національний університет «Одеська юридична академія»;

Діденко Лариса Василівна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу, Міжнародний гуманітарний університет;

Подобний Олександр Олександрович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, Міжнародний гуманітарний університет;

Андрейченко Світлана Сергіївна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Міжнародний гуманітарний університет;

Цибуленко Євген Миколайович, професор, Таллінська школа права, Естонія;

Крестовська Наталія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет;

Кізлова Олена Сергіївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного та господарського права і процесу, Міжнародний гуманітарний університет.

**Партнер журналу
Фінансово-правовий коледж**

Свідоцтво про державну реєстрацію ЗМІ: серія КВ № 16816-5488 Р від 25.05.2010 р.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет
вул. Фонтанська дорога, 33, каб. 402, м. Одеса, 65009, Україна
www.intlawalmanac.net
Тел. +38 099 269-70-67

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 342.727
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.27.01>

ОЗЕРНЮК Г. В.,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»

ЧЕБАН Е. О.,
здобувач 3 курсу спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні кому-
нікації та регіональні студії»
Національного університету «Одеська політехніка»

САМОЛЮК К. О.,
здобувач 4 курсу спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні кому-
нікації та регіональні студії»
Національного університету «Одеська політехніка»

ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА СВОБОДУ СЛОВА МЕДІА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті проведено аналіз правового регулювання права на свободу вираження поглядів та свободу слова медіа за законодавством Європейського Союзу. Підкреслюється, що беручи до уваги динамічний розвиток законодавства із захисту права на свободу вираження поглядів та свободу слова, на національному, регіональному та міжнародному рівнях, особливо в період застосування карантинних заходів та ведення військових дій, вивчення досвіду зарубіжних країн, особливо ЄС, здобуває актуальності та потребує проведення додаткових досліджень.

На основі вивчення статистичних даних всесвітнього індексу свободи преси країн ЄС, зроблений висновок про необхідність вдосконалення поточного законодавства та розуміння важливості вироблення більш досконалого механізму забезпечення свободи вираження поглядів та свободи слова в країнах ЄС.

Зазначається, що право на свободу вираження поглядів не існує ізольовано. Свобода вираження поглядів нерозривно пов'язана з правом на мирні зібрання та об'єднання, свободою думки, совісті та релігії, правом на недоторканність приватного життя, а також іншими правами.

Приділяється увага системі міжнародних нормативно-правових актів з гарантування свободи слова та свободи поглядів, системі нормативно-правових актів Європейського Союзу та співвідношенню міжнародного, регіонального та національного законодавства. В Європейському

Союзу існує досить розгалужена система правових та політичних інструментів для забезпечення свободи слова, яка функціонує на різних рівнях – глобальному (міжнародно-правовому), регіональному (рівні ЄС) та національному (на рівні національного законодавства кожної країни).

Обстоюється точка зору, щодо необхідності вдосконалення поточного законодавства та розуміння важливості вироблення більш досконалого механізму забезпечення свободи вираження поглядів та свободи слова в країнах ЄС.

Ключові слова: свобода слова, свобода поглядів, законодавство країн ЄС.

Постановка проблеми. У європейському та міжнародному праві вважається, що роль держави полягає у створенні сприятливого середовища для свободи вираження поглядів, плюралізму та різноманітності, які не можуть бути обмеженими органами публічної влади. Тому, свобода вираження поглядів та свобода слова розглядаються як головний засіб запобігання та захисту суспільства від перевищення влади та зловживань.

Однак, спостерігається неоднозначне сприйняття проблем, пов'язаних зі свободою слова та свободою вираження поглядів. З одного боку, вказане право притаманне суспільству із розвинутою демократією, з іншого – свобода слова, як інформаційний прояв, є загрозою посилення конфліктів та суспільної рівноваги.

Правове регулювання діяльності медіа в контексті свободи слова та вираження поглядів, пошук балансу в наданні об'єктивної правдивої інформації та збереженні суспільного балансу, посідає особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню правового регулювання свободи слова, свободи вираження поглядів присвячено чимало праць вітчизняних авторів: як А. Колодій, А. Строган, С. Шевчук, В. Яворський, Л. Ярмол, та інших. Не залишилися вони поза увагою і зарубіжних дослідників – Дж. Донеллі, А. Ксантакі, Р. Клейтон, А. Рентелн, Г. Томлінсон, М. Фрімен, а Дж. Кьюран, Л. Леві, Д. Макквейл, Дж. Мерріл, В. Пікард та інших.

Метою статті є аналіз актуальних теоретичних та практичних проблем право на свободу вираження поглядів та свободу слова медіа за законодавством Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Свобода вираження поглядів є важливою для формування та функціонування демократії, оскільки вона уможливорює участь громадян у політичному житті та забезпечує їх обізнаність та інформованість щодо питань, що становлять суспільний інтерес. Особливу вагу у цьому відношенні мають преса та медіа, які служать форумом для обговорення та головним засобом інформування громадськості.

Втручання уряду в питання вираження різних думок та особливо діяльність медіа являє собою загрозу для демократії, оскільки таким чином руйнується одна з її центральних засад, а саме – чесне змагання ідей та поглядів, існування опозиції та тих, хто критично ставиться до уряду та контролює особливості його діяльності.

Слід підкреслити, що право на свободу вираження поглядів не існує ізольовано. Свобода вираження поглядів нерозривно пов'язана з правом на мирні зібрання та об'єднання, свободою думки, совісті та релігії, правом

на недоторканність приватного життя, а також іншими правами. Загалом, свобода вираження думок залежить від того, наскільки ефективною є демократична система та дотримання верховенства права.

Свобода слова є складовою частиною свободи вираження поглядів, і охоплює як індивідуальний вимір (право індивіда виражати свої думки), груповий рівень (право на вираження поглядів соціальних груп), так і інституційний (свобода преси).

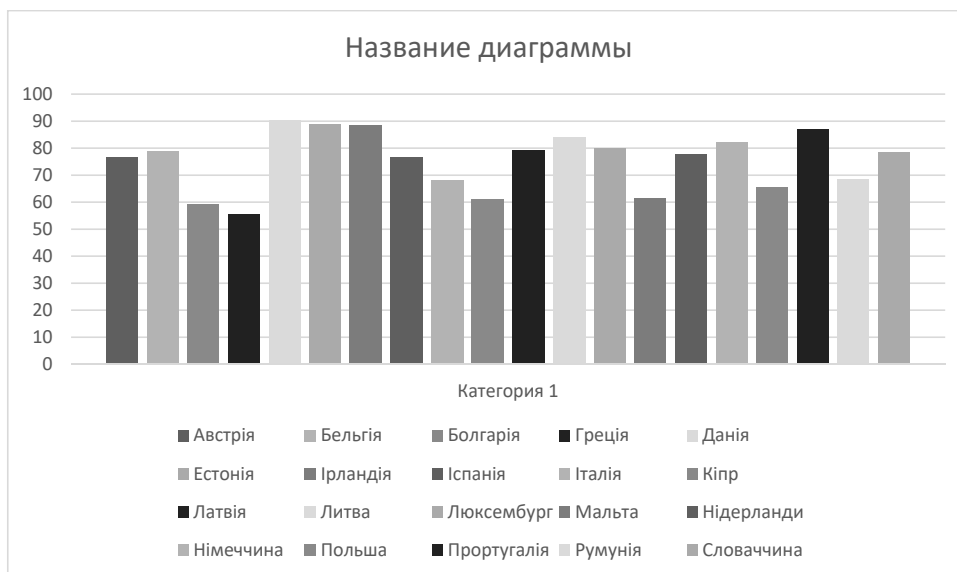
Проте в останнє десятиліття дедалі більше країн демонструють відхід від демократичних практик та падіння показників свободи слова та доброчесності медіа. Ці падіння спостерігаються в усіх діапазонах демократичних показників, причому Європа є регіоном з найбільшою кількістю країн, які зазнають спаду [1].

Всесвітній індекс свободи преси країн ЄС за 2022 р. демонструє, що в більшості країн спостерігається проблемний та задовільний стан свободи преси (Мал. 1.).

Вказане свідчить про необхідність вдосконалення поточного законодавства та розуміння важливості вироблення більш досконалого механізму забезпечення свободи вираження поглядів та свободи слова в країнах ЄС.

Право на свободу вираження поглядів та свободу слова визнається в усіх основних міжнародних і регіональних нормативно-правових актах про права людини, а також закріплено у внутрішньодержавному законодавстві країн світу. Ці документи становлять основу їх правового забезпечення на глобальному, регіональному та національному рівнях.

Першочергово на країни ЄС безумовно розповсюджуються міжнародні нормативно-правові документи, прийняті на рівні ООН. Під час

Мал. 1. Всесвітній індекс свободи преси країн ЄС за 2022 р. [2]

свого першого скликання Генеральна Асамблея ООН проголосила, що «Свобода інформації є основоположним правом людини і ... критерієм усіх видів свободи, захисту яких присвятила себе Організація Об'єднаних Націй» [3]. Загальна декларація прав людини ООН, згодом прийнята у 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН, захищає свободу вираження поглядів у статті 19, яка зазначає, що «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [4].

В структурі ООН існує кілька спеціальних інституцій, які спрямовані на просування та дотримання прав людини (включаючи свободу вираження поглядів), як-от Рада ООН з прав людини та Управління Верховного комісара з прав людини, який координує правозахисну діяльність в системі ООН.

Крім того, Генеральна Асамблея ООН ухвалила численні резолюції щодо свободи слова. З 1993 р. в системі ООН працює спеціальний доповідач із питань сприяння та захисту права на свободу переконань і їх вираження. Спеціальний доповідач проводить дослідження в країнах, а також щорічні та тематичні звіти.

Наріжним камінням захисту свободи вираження поглядів у Європі є стаття 10 Європейської конвенції з прав людини 1950 р., яка мала на меті не тільки створити міжнародно-правову базу для захисту прав та свобод людини, але й захистити позицію ЗМІ, зокрема через закріплення у Ст.10 права на свободу вираження поглядів. Попри те, що вказана Конвенція була прийнята більш ніж 70 років тому, і за цей час сфера медіа зазнала радикальних змін та трансформацій, цей міжнародний договір залишається чинним та актуальним, на нього спирається Європейський Суд з прав людини при розгляді справ, пов'язаних із діяльністю сучасних медіа. В одному зі своїх рішень він зазначив, що Конвенція є «живим інструментом, який необхідно тлумачити у світлі сучасних умов» [5], визначивши, таким чином, особливості застосування норм Конвенції у сучасних умовах та задавши траєкторію для подальшого звернення до цього міжнародно-правового акту.

Згідно зі Ст. 10 Конвенції, свобода вираження поглядів є головним фундаментом демократичного суспільства, охоплюючи три елементи: право дотримуватися власної думки, отримувати інформацію та передавати інформацію. За певних обставин Конвенція передбачає можливість для держав здійснювати ліцензування.

Враховуючи необхідність єдиного підходу європейських країн до захисту прав людини, зазначені свободи гарантуються «незалежно від кордонів», що в сучасних умовах є доречним з огляду на дедалі глибшу цифровізацію комунікаційної сфери та стирання кордонів в інформаційному просторі.

Пункт 2 Статті 10 Конвенції цілком в дусі європейської традиції забезпечення свободи слова та вираження поглядів містить пункти щодо обмеження цих свобод.

У рішенні Європейського Суду з прав людини у справі Гендісайд проти Сполученого Королівства міститься вказівка на те, яким чином ці обмеження можуть бути виправданими: по-перше, таке обмеження повинно бути передбачене законом; по-друге, обмеження повинно мати законну мету; по-третє, обмеження має бути «необхідним у демократичному суспільстві» таким чином, щоб воно відповідало нагальній суспільній потребі [6].

До міжнародно-правових актів, що регулюють питання свободи слова та свободи вираження думки, що мають не обов'язковий, а радше декларативний характер, однак відіграють важливу роль у встановленні духу та стандартів для захисту цих свобод, першочергово необхідно віднести Кемденські принципи зі свободи вираження поглядів та рівності.

Вони були підготовлені у 2008–2009 рр. в результаті обговорень за участю групи високопоставлених офіційних осіб ООН, громадських активістів та експертів у галузі міжнародного права щодо свободи слова та питань рівності. Принципи представляють собою прогресивне тлумачення міжнародного права та стандартів, загальноприйнятої практики держав, а також загальних принципів права, визнаних націями. Вони ґрунтуються на розумінні того, що свобода вираження поглядів і рівність є основоположними правами, реалізація яких є важливою для реалізації та захисту всіх прав людини. Вони також взаємно підтримують і зміцнюють права людини.

В плані допустимих обмежень свободи слова та свободи вираження поглядів Кемденські принципи фіксують такі пункти:

Принцип 2 передбачає, що обмеження допустимі тоді, коли національні конституції чітко прописують їх, тобто вони мають бути передбачені законом; їх визначення повинно бути достатньо вузьким; вони мають бути необхідними у демократичному суспільстві для захисту законних інтересів.

Принципом 5 передбачено, що будь-яке регулювання діяльності медіа повинно здійснюватися органами, які є незалежними від уряду, підзвітні перед громадськістю і прозорі у своїй роботі.

Принцип 11 вказує на те, що країни не повинні практикувати обмеження на свободу вираження поглядів, які не відповідають стандартам Європейської Конвенції по правам людини [7].

На Кемденські принципи спирається Рабатський план дій щодо заборони пропаганди національної, расової чи релігійної ненависті, яка є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі чи насильства. Він надає розгорнуту точку зору міжнародних експертів щодо речей, які має заборонити держава, не порушуючи при цьому свободу слова.

Підтверджуючи, що свобода вираження поглядів може бути обмежена у визнаних міжнародним правом та практикою ЄСПЛ (повага до

прав інших, дотримання громадського порядку, міркування національної безпеки) випадках, Рабатський план дій додає ще один пункт – висловлювання, що зводяться до спонукання до дискримінації, ворожнечі або насильства, тобто фактично йдеться про мову ворожнечі [8].

В ЄС створена та постійно розвивається нормативно-правова база щодо регулювання аудіовізуальної сфери, яка охоплює в тому числі і діяльність ЗМІ та забезпечення свободи слова. До головних законодавчих інструментів в ЄС в цій сфері відноситься низка документів різних рівнів, що так чи інакше регулюють діяльність ринку медіа, захищають права журналістів, запобігають їх переслідуванню у країнах-членах ЄС, забезпечують реалізацію права на свободу слова та захисту прав громадян ЄС в Інтернет-просторі.

Важливим документом виступає Директива ЄС про аудіовізуальні медіа-послуги 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 р. [9], яка встановлює принципи безпечного, плюралістичного та відкритого аудіовізуального медіа-ландшафту в Європі. Вона має на меті координацію національного законодавства країн-членів ЄС щодо всіх аудіовізуальних медіа – як традиційних телевізійних трансляцій, так і послуг на замовлення.

Останній перегляд Директиви у 2018 р. посилив правові гарантії в кількох сферах, дотичних до питання медіа-плюралізму – модерація онлайн-контенту, незалежність медіа-регуляторів, прозорість медіа-власності та медіаграмотність. Останні ініціативи спрямовані на сприяння створенню єдиного цифрового ринку в ЄС, а саме: оновлення нормативно-правової бази, яка б давала змогу збалансувати цифрові та традиційні медіа, містила інструменти для регулювання діяльності традиційних медіа, провайдерів стрімінгових сервісів та платформ для обміну відео тощо.

Оновлена Директива ЄС про аудіовізуальні медіа-послуги запровадила багато нових елементів, як-от:

- посилений принцип врахування особливостей країни, до якої належать мовники, та деталізація того, які правила країни-члена можуть застосовуватися, узгоджені умови, за яких телевізійних мовників і постачальників послуг на замовлення можуть відступати від викладених норм та правил, особливо у разі проблем громадської безпеки та серйозних ризиків для здоров'я населення;

- поширення певних аудіовізуальних правил на платформи обміну відео та соціальні медіа-сервіси;

- удосконалення механізмів захисту неповнолітніх від шкідливого контенту в онлайн-просторі, захисту усіх користувачів від закликів до насильства чи ненависті та публічних провокацій до вчинення терористичних злочинів;

- збільшення зобов'язань щодо просування європейських творів для послуг на замовлення;

- більша гнучкість у телевізійній рекламі, що дозволяє мовникам вільніше вибирати, коли показувати рекламу протягом дня. Загальний ліміт

встановлений на рівні 20% часу мовлення з 6:00 до 18:00 з такою ж часткою, що допускається в прайм-тайм (з 18:00 до півночі);

– посилені положення щодо захисту дітей від невідповідної аудіовізуальної комерційної комунікації. Платформи обміну відео також мають дотримуватися певних зобов'язань щодо комерційних комунікацій.

– незалежність аудіовізуальних регуляторів [10].

Важливою частиною роботи Європейської Комісії щодо підтримки свободи медіа та плюралізму в ЄС є розробка Рекомендації щодо захисту, безпеки та розширення можливостей журналістів. Прийнята у вересні 2021 р. Рекомендація спрямована на забезпечення безпечніших умов праці для всіх професіоналів у сфері, запобігання їх залякуванням, як онлайн, так і офлайн. Рекомендація визначає конкретні дії для держав-членів, приділяючи особливу увагу жінкам-журналісткам [11].

У квітні 2022 р. Комісія опублікувала Пропозицію щодо Директиви щодо стратегічних позовів проти участі громадськості (SLAPP). Ці справи є особливою формою переслідування, яка використовується в основному проти журналістів і правозахисників, щоб запобігти або покарати за висловлювання з питань, що становлять суспільний інтерес. Запропонована Директива надає судам і об'єктам SLAPP інструменти для боротьби з явно необґрунтованими судовими розглядами. Запропоновані гарантії застосовуватимуться у цивільних справах з транскордонними наслідками [12].

Свободі слова та плюралізму ЗМІ присвячений ключовий розділ «Механізму верховенства права», який забезпечує процес щорічного діалогу між Комісією, Радою та Європейським парламентом разом із державами-членами, а також національними парламентами, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами щодо верховенства права. В цьому розділі розглядаються регуляторні органи та органи медіа, прозорість медіавласності та можливість втручання держави, а також норми та заходи для захисту журналістів.

Перший Звіт про верховенство права був опублікований 30 вересня 2020 р. Одним із критеріїв для оцінки верховенства права в цьому звіті визначено і плюралізм медіа. Згідно з цим звітом, усі держави-члени мають законодавчу базу для захисту свободи та плюралізму ЗМІ, а громадяни ЄС загалом користуються високими стандартами свободи та плюралізму ЗМІ [13].

Наступними кроками Звіт про верховенство права визначив вжиття конкретних заходів для запобігання розгортання шкідливих тенденцій у сфері медіа. Так, Європейська Комісія прийняла План дій у сфері медіа та аудіовізуальних засобів для підтримки відновлення та трансформації медіа та аудіовізуального сектору. Він передбачає 10 ключових кроків, спрямованих на розширення доступу медіа до фінансування, сприяння їх здатності трансформуватися, залучати інвестиції та здійснити подвійний – цифровий і зелений – перехід, забезпечуючи при цьому майбутню стійкість сектору та розширення можливостей європейських громадян і компаній.

На підтримку свободи слова та плюралізму ЗМІ в ЄС та за його межами неодноразово виступав Європейський парламент. У 2021 р. парламент ухвалив резолюцію про посилення свободи ЗМІ та плюралізму в ЄС і закликав до нових правил захисту журналістів. Євродепутати визнали, що нове цифрове середовище загостило проблему поширення дезінформації [14].

В іншій доповіді, ухваленій у 2022 р., спеціальний комітет парламенту з іноземного втручання в ЄС закликав ЄС створити спільну стратегію протистояння іноземному втручання та кампаніям дезінформації та закликав до більшої підтримки незалежних ЗМІ, фактчекерів і дослідників [15].

Крім того, необхідно зауважити, що законодавча база кожної європейської країни у сфері забезпечення свободи слова є важливим інструментом, який дає загальне уявлення про політику тієї чи іншої країни щодо свободи слова.

Висновки. В Європейському Союзі існує досить розгалужена система правових та політичних інструментів для забезпечення свободи слова, яка функціонує на різних рівнях – глобальному (міжнародно-правовому), регіональному (рівні ЄС) та національному (на рівні національного законодавства кожної країни). Ця система є досить ефективною, оскільки уможливорює реалізацію свободи слова на практиці на високому рівні, однак у ній існують певні прогалини, пов'язані з потребою більш гнучких механізмів регулювання цієї сфери.

У підсумку можна констатувати, що поняття свободи слова є досить давнім поняттям європейської правової культури, яке, втім, залишається не повністю дослідженим у зв'язку з новими викликами, які ставить перед наукою розвиток інформаційних технологій. Свобода слова є складовою частиною свободи вираження поглядів, і охоплює як індивідуальний вимір (право індивіда виражати свої думки), груповий рівень (право на вираження поглядів соціальних груп), так і інституційний (свобода преси). Свобода слова у контексті діяльності медіа має важливе значення для становлення та розвитку демократичної системи відносин та управління у суспільстві, оскільки забезпечує ключові функції цієї системи, як-от контроль за діяльністю та забезпечення підзвітності уряду, реалізація громадян права на інформацію, забезпечення можливості для публічних обговорень тощо.

Література:

1. Press Freedom and the Global State of Democracy Indices The Global State of Democracy. The Global State of Democracy in Focus. May 2019. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/press-freedom-and-global-state-democracy-indices.pdf> (дата звернення 04.03.2022).
2. Всемирный индекс свободы прессы. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/worldwide-press-freedom-index> (дата звернення 22.09.2022)
3. Резолюция ГА ООН A/RES/59 (I) 14 декабря 1946 года. Созыв международной Конференции по вопросу о свободе информации URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/035/16/PDF/NR003516.pdf?OpenElement> (дата звернення 29.09.2022).

4. Загальна декларація прав людини. 1948. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 04.09.2022).
5. *Tyrer v United Kingdom* App No 5856/72 (ECtHR, 25th April 1978) para 31.
6. Hemel D. *Economic Perspectives on Free Speech*. Oxford Handbook of Freedom of Speech. 2021.
7. The Camden Principles on Freedom of Expression and Equality. Article 19: Global Campaign for Free Expression, 2009. URL: <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf> (дата звернення 20.09.2022).
8. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the expert workshops on the prohibition of incitement to national, racial or religious hatred URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Rabat_draft_outcome.pdf (дата звернення 29.09.2022).
9. Директива Європейського парламенту та ради 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року Про узгодження певних положень, визначених законами, підзаконними актами та адміністративними положеннями у державах-учасницях стосовно надання аудіовізуальних медіапослуг (директива про аудіовізуальні медіапослуги). URL: https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/Dyrektyva_mediaposluchy_kodyf.pdf (дата звернення 29.09.2022).
10. Directive (EU) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) in view of changing market realities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj> (дата звернення 24.09.2022).
11. Recommendation on ensuring the protection, safety and empowerment of journalists and other media professionals in the European Union. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/recommendation-protection-safety-and-empowerment-journalists> (дата звернення 24.09.2022).
12. Directive of the European Parliament and of the Council on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded or abusive court proceedings (“Strategic lawsuits against public participation”). URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0177> (дата звернення 12.09.2022) (дата звернення 24.04.2022).
13. Tackling COVID-19 disinformation. Getting the facts right. Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52020JC0008> (дата звернення 24.09.2022).
14. European Parliament resolution of 25 November 2020 on strengthening media freedom: the protection of journalists in Europe, hate speech, disinformation and the role of platforms. URL: (2020/2009(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0320_EN.html (дата звернення 24.09.2022).
15. Foreign disinformation: the EU needs to prepare and respond better. Press Release of the European Parliament URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220228IPR24221/foreign-disinformation-the-eu-needs-to-prepare-and-respond-better> (дата звернення 22.09.2022)

Ozernyuk H., Cheban E., Samoluk K. The right to freedom of expression of views and freedom of speech of the media according to the legislation of the European Union

Summary. The article analyzes the legal regulation of the right to freedom of expression and media freedom of speech under the European Union legislation. It is emphasized that, taking into account the dynamic development of legislation on the right to freedom of expression and freedom of speech protection, at the national, regional and international levels, especially during the period of quarantine measures application and the of military conflict conduct, the study of the experience of foreign countries, especially the EU, becomes relevant and requires additional research.

Based on the study of the worldwide press freedom index of the EU countries statistical data, a conclusion was drawn about the need to improve the current legislation and understand the importance of developing a more perfect mechanism for ensuring freedom of expression and freedom of speech in the EU countries.

It is noted that the right to freedom of expression does not exist in isolation. Freedom of expression is inextricably linked to the right to peaceful assembly and association, freedom of thought, conscience and religion, the right to privacy, and other rights.

Attention is paid to the system of international normative legal acts guaranteeing freedom of speech and freedom of opinion, the system of normative legal acts of the European Union and the correlation of international, regional and national legislation. In the European Union, there is a fairly extensive system of legal and political instruments for ensuring freedom of speech, which functions at different levels – global (international legal), regional (EU levels) and national (at the level of the national legislation of each country).

The point of view regarding the need to improve the current legislation and understanding the importance of developing a more perfect mechanism for ensuring freedom of expression and freedom of speech in the EU countries is argued.

Key words: freedom of speech, freedom of opinion, legislation of EU countries.

ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

УДК 321:005.25]:316.625
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.27.02>

МЕЛЬНИК Ю. П.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Анотація. У статті здійснюється аналіз застосування міжнародної політичної відповідальності міжнародними організаціями. Вивчаються суб'єктний склад, види, підстави та особливості застосування політичної відповідальності міжнародними організаціями на конкретних історичних прикладах.

Вказано, що міжнародно-політична відповідальність та внутрішньо-політична відповідальність мають суттєві розбіжності, мету та наслідки застосування. Міжнародно-політична відповідальність застосовується міжнародними організаціями відповідно до уставних норм та основних принципів міжнародного права. Виокремлюють міжнародні організації, що застосовують всі інструменти міжнародно-політичної відповідальності та міжнародні організації, що мають окремі повноваження. Основним суб'єктом міжнародно-політичної відповідальності, що застосовується міжнародними організаціями є її члени. Міжнародно-політична відповідальність може мати ознаки колективної та індивідуальної, застосовуватися у сукупності із матеріальною відповідальністю.

В результаті проведення дослідження обстоюється точка зору щодо розмежування видів міжнародно-політичної відповідальності, що застосовується міжнародними організаціями: до країн-членів міжнародної організації та до зовнішніх суб'єктів, що є учасниками міжнародних відносин.

Зроблені висновки про те, що притягання до міжнародно-політичної відповідальності міжнародними організаціями полягає в застосуванні інструментів міжнародно-правового характеру, які мають немайновий характер: виключення з міжнародного спілкування, призупинення членства або виключення зі складу членів міжнародної організації, призупинення прав і привілеїв як члена міжнародної організації, відмова у членстві в міжнародній організації, застосування колективних збройних та незбройних заходів, позбавлення технічної допомоги держав-членів, надання технічної, інформаційної допомоги іншим державам, осуд країни-агресора тощо.

Ключові слова: міжнародні організації, міжнародно-політична відповідальність.

Вступ. Сьогодні, як ніколи, застосування міжнародних санкцій, світового осуду дій агресора в контексті збройного конфлікту на території нашої держави набуває особливої актуальності. Маючи різні суб'єкти та об'єкти запровадження, політичні, економічні та інші наслідки, саме вони стають запорукою міжнародної спільноти в досягненні миру та стабільності.

Міжнародно-політична відповідальність, її унікальний характер та різноманітність форм, є вдалим інструментом стримання держав від воєнної та політико-економічної анексії, тотального контролю за рішеннями органів власної державної влади, діяльністю інститутів громадянського суспільства та окремих осіб, інструментом ідеології та одночасного розуміння ставлення соціуму до певних внутрішньодержавних та міжнародних подій, виміром якості державного управління, задоволення рішеннями та політикою діючої влади тощо.

Використання політичної відповідальності міжнародними організаціями має специфічні риси, випадки і наслідки. Саме тому проведення окремого дослідження теоретико-правових основ застосування політичної відповідальності міжнародними організаціями уявляється дискусійним й актуальним.

Аналіз наукових публікацій. Окремі аспекти цієї тематики досліджувалися у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як А. Антоненко, С. Балана, В. Веденеєва, Р. Гарипова, Т. Гольденберга, Г. Гури, Д. Джойнер, А. Зайцева, В. Колюхи, Ю. Колосова, А. Кориневича, В. Корнієнка, І. Кресіної, С. Перепьолкіна, Р. Стейнберг, А. Медушевського, Ю. Нисневич, І. Хостюк, В. Ярошенка та ін.

Комплексне дослідження теоретико-правових основ застосування політичної відповідальності міжнародними організаціями на жаль не проводилося.

Метою дослідження є виокремлення особливостей підстав та видів міжнародно-правової відповідальності уразі її застосування міжнародними організаціями.

Виклад основного матеріалу. Політична відповідальність – різновид соціальної відповідальності, який виникає у вигляді морально-політичних, релігійно-політичних та політико-правових санкцій за порушення в процесі політичної діяльності у вигляді недотримання політичних обіцянок, неправильно обраних політичних курсів, зловживання політичним становищем, введення в оману своїми політичними діями, порушення загальноприйнятих етичних норм поведінки тощо.

Безперечно, що внутрішньополітична відповідальність та політична відповідальність суб'єктів міжнародних відносин мають суттєву диференціацію. В залежності від винного суб'єкту та суб'єкту застосування виокремлюють різні види, мету та наслідки політичної відповідальності.

Так, внутрішньополітична відповідальність відбивається в порушеннях конституційних положень, публічному осуді, незадоволенні суспільства діяльністю влади тощо.

Щодо зовнішньополітичної відповідальності, то дослідження літературних джерел надає можливість зробити висновок про виокремлення сучасними науковцями різних видів міжнародно-правової відповідальності. Так, Г. Гура вказує на існування двох видів міжнародно-правової відповідальності держав – політичної і матеріальної: «форми політичної відповідальності: реторсії, репресалії, сатисфакція, ресторація, призупинення членства або виключення з міжнародної організації, придушення агресора силою» [1, с. 156]. Ю. Колосов вказує на наявність трьох видів міжнародно-правової відповідальності політичної, матеріальної і моральної «перші види притаманні публічно-правовим відносинам, а два останніх – приватноправовим» [2, с. 22]. Наведений перелік видів міжнародно-правової відповідальності може бути доповнений та удосконалений.

Таким чином, особливостями політичної відповідальності на міжнародній арені є її основна форма – міжнародні санкції, адже політична відповідальність з міжнародним елементом завжди буде мати нематеріальний характер. Політична відповідальність суб'єктів міжнародних відносин може бути й суто морально-політичною (осудження дій, розірвання зв'язків) та історичною. Окрім санкцій до інструментів міжнародно-політичної відповідальності можливо відносити ресторації та сатисфакції.

Необхідно відмітити, що не всі теперішні суб'єкти міжнародних відносин підлягали та підлягають застосуванню до них всіх видів міжнародно-політичної відповідальності, особливо санкцій, ресторацій та сатисфакцій. Вказане обґрунтоване правовою доктриною системи суб'єктів міжнародного права.

Традиційно суб'єктами міжнародного права в науковій літературі вважали: держави та міжнародні (міжурядові) організації. Сьогодні, базуючись на вченні про традиційні та нетрадиційні суб'єкти міжнародних відносин, до них відносять: державоподібні утворення, народи (нації), що борються за незалежність, юридичних та фізичних осіб, міжнародні неурядові організації, міжнародні господарські об'єднання тощо.

До суб'єктів міжнародного права останнім часом зараховують й нелегітимних учасників міжнародних відносин, що стало підставою для проведення наукових досліджень правового статусу та міжнародно-правової відповідальності терористичних організацій, нелегітимних урядів тощо.

Вказане й визначило предмет даного дослідження – застосування політичної відповідальності класичним суб'єктом міжнародного права – міжнародною організацією.

Застосування до суб'єктів міжнародних відносин політичної відповідальності міжнародними організаціями може мати різні форми та ґрунтується на їх повноваженнях та функціях, що визначаються їх конституційними документами (установчими актами) – угодою, конвенцією, статутом.

Також до підстав застосування політичної відповідальності міжнародними організаціями можливо віднести порушення принципів міжнародного права: незастосування сили і загрози силою, невтручання в справи, що входять до внутрішньої компетенції держав, вирішення

міжнародних суперечок мирними засобами, рівноправності і самовизначення народів, територіальної цілісності держав, непорушності державних кордонів, суверенної рівності держав, сумлінного виконання зобов'язань з міжнародного права, поваги прав людини і основних свобод тощо

Зазначені принципи міжнародного права є некодифікованими. З точки зору С. Перепьолкіна, «не вироблено дотепер й узгодженого підходу до розуміння поняття основних принципів міжнародного права та узгодженої їх системи» [2, с. 84].

Спробу кодифікації норм про відповідальність держав здійснила Комісія міжнародного права ООН, розробивши проект статей про відповідальність держав. 12 грудня 2001 р. він був прийнятий Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 56/83 «Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» [4, с. 153].

Можливість застосування міжнародно-політичної відповідальності міжнародною організацією, як колективним суб'єктом, ґрунтується на уявленні про правову природу членства міжнародної організації.

Інститут членства в міжнародних організаціях є однією із основних форм участі держав в міжнародних політичних, економічних, культурних, воєнно-стратегічних відносинах. Як зазначає І. Хостюк «інститут членства є одним з ключових елементів права міжнародних організацій. Він визначає основні засади міжнародно-правового співробітництва держав в складі міжнародних організацій» [5].

У теорії права зазвичай виокремлюють різні підстави припинення членства в міжнародних організаціях. Це може відбуватися на основі ініціативних дій держави-члена чи з інших підстав передбачених самою організацією. Т. Гольденберг вказує, що «найбільш відомі з них є вихід та виключення (в якості санкції), значно рідше трапляються випадки, коли припинення членства у них у зв'язку із припиненням існування держави чи міжнародної організації, як таких» [6].

Природнім сучасні вчені-міжнародники вважають факт, що сама участь держави в міжнародній організації припускає те, що вона не може ухилитися від взятих на неї обов'язків по договірним зобов'язанням, учасником яких вона є, у зв'язку із виходом зі складу міжнародної організації, тому іноді єдиною точкою зору науковців стає те, що й вийти зі складу міжнародної організації країна-учасниця добровільно не може. Вказана думка підтримується прихильниками універсального характеру міжнародних організацій.

На практиці учасники міжнародних відносин вже неодноразово стикалися із добровільним виходом держав зі складу міжнародних організацій, що обґрунтовувалося політико-економічними та іншими причинами: вихід Великобританії з ЄС (2020 р.), США з ЮНЕСКО (2018 р.), припинення членства Єгипту з Лігі арабських держав (1979 р.) тощо.

Процедура добровільного виходу може передбачати завчасне попередження, висування конкретних умов з боку міжнародної організації, погашення взятих на себе фінансових зобов'язань країною-учасницею тощо.

Застосування до держав політичної відповідальності міжнародними організаціями може мати різні форми:

- виключення з міжнародного спілкування;
- призупинення членства або виключення зі складу членів міжнародної організації;
- призупинення прав і привілеїв як члена міжнародної організації;
- відмова у членстві в міжнародній організації;
- застосування колективних збройних та незбройних заходів;
- позбавлення технічної допомоги держав-членів;
- надання технічної, інформаційної допомоги іншим державам;
- осуд країни-агресора тощо.

Виключення з міжнародного спілкування як правило застосовується як крайня міра за порушення основних принципів міжнародного права. На рівні міжнародних організацій реалізується у вигляді виключення з їх складу, розриву відносин чи окремих видів співпраці з боку країн-членів. Таке поступове виключення РФ з міжнародного спілкування відбувається зараз у зв'язку із розв'язанням збройної агресії на території нашої країни (2014-2022 рр.). Історія знає ще багато подібних прикладів: через продовження колоніальної політики в Африці Португалією, Об'єднані Арабські Емірати прийняли рішення про солідарне розірвання відносин з нею (1963 р.), резолюції ООН щодо Югославії в 90-ті роки, санкції Ради безпеки ООН проти Іраку (1990 р.).

Призупинення прав і привілеїв як члена міжнародної організації може застосовуватися у разі порушення уставних положень. При цьому юридичний зв'язок не переривається, призупиненими є лише використання прав та привілеїв як члена міжнародної організації.

Так, за законодавством ЄС взагалі неможливо виключити країну члена ЄС з його складу без її власної ініціативи, можливо лише обмежити її діяльність, як члена ЄС. Вказані положення містяться в Амстердамському та Ніццькому договорах. Сьогодні, положення статті 7 Договору ЄС містять підстави застосування таких обмежень: явний ризик тяжкого порушення; постійне і істотне порушення; рішення про накладення санкцій [7, с. 43; 8, с. 129]. В вказаних випадках відбувається призупинення членства до моменту усунення порушень.

Поширеними підставами призупинення прав і привілеїв міжнародними організаціями є порушення міжнародних та статутних не фінансових зобов'язань, несплата внесків: ст. 7 Статуту Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я від 22 липня 1946 р. [9], ст. 4 Статуту Ліги Арабських Держав від 22 березня 1945 р. [10], ст. 9 Статуту Міжнародного Агенства по Атомній Енергії від 29 липня 1957 р. [11].

Призупинення членства або виключення зі складу членів міжнародної організації відбувається у випадку порушення норм міжнародного права, уставних норм міжнародної організації, ліквідації міжнародної організації, припинення існування держави. У разі ліквідації міжнародної організації,

припинення існування держави факт виключення її зі складу міжнародної організації безумовно не буде вважатися настанням політичної відповідальності. Але, необхідно відмітити, що ліквідація міжнародної організації рівно як й припинення існування держави можуть мати політичну відповідальність для всіх членів міжнародної організації, їх посадових осіб, учасників міжнародних відносин тощо. Так, відповідно до ст. 6 Статуту ООН держава-учасниця може бути виключена з організації за серйозні і постійні порушення [12].

Історично держави неодноразово підпадали під виключення з числа країн-членів міжнародних організацій: виключення РФ з Парламентської Асамблеї Ради Європи (2022 р.), виключення СРСР (1939 р.) з Ліги націй, виключення Ірландської республіки в 1949 р. з Співдружності Націй у зв'язку із введенням республіканської форми правління тощо.

Відмова у членстві в міжнародній організації теж може застосовуватися з уставних чи санкційних причин. Так, вступ до ЄС Великобританії блокувався Францією. Греція блокувала вступ в ЄС Македонії до перейменування останньої.

Застосування колективних збройних та незбройних заходів, як правило, передбачено уставними документами міжнародної організації та має специфічний шлях впровадження. Так, Рада Безпеки ООН відповідно до статті 42 Статуту ООН, із метою підтримки або відновлення міжнародного миру і безпеки, вправі застосовувати примусові дії повітряними, морськими або сухопутними силами. Такі дії можуть включати демонстрації, блокаду й інші операції повітряних, морських або сухопутних сил членів ООН [12].

Місія ООН КФР в Косово, гуманітарні місії ООН в Африці можуть слугувати вдалими прикладами виконання вказаних положень статуту ООН.

Статутні положення НАТО теж передбачають застосування колективних збройних та незбройних заходів. Стаття 5 Вашингтонського договору гарантує захист членів Альянсу у разі нападу на їх території. НАТО сприяло припиненню військових дій у Боснії (1995 р.), у Косово (1999 р.) тощо.

Незважаючи на специфічну форму міжнародно-політичної відповідальності у вигляді збройних заходів, віднесення її до міжнародно-політичної відповідальності видається виправданим в контексті розуміння важливості політичної складової в міжнародних збройних конфліктах та прямого осуду дій держави-агресора, що мають не тільки моральну а й дієву складову.

Позбавлення технічної допомоги держав-членів як правило пов'язано із недостатньою обґрунтованістю їх вимог чи призупиненням їх членства в міжнародній організації.

Надання технічної, інформаційної допомоги іншим державам є тією формою донації міжнародних організацій, яку вони застосовують на виконання своїх цілей з збереження миру, міжнародної рівноваги, захисту прав

людини тощо. Надання технічної, інформаційної допомоги міжнародними організаціями сьогодні спостерігається на фоні війни в Україні. Наприклад, невійськова допомога НАТО виражається в медичній допомозі з лікування та наданні лікарських засобів, багато організацій надають гуманітарну допомогу тощо. Зазначене свідчить про осуд країнами-членами міжнародних організацій дій країни-агресора та розуміння важливості поваги та збереження прав людини.

Додатково осуд країни-агресора окремо досить часто застосовується як вид міжнародної політичної відповідальності. Сьогодні дії РФ осуджені з боку ООН, країн ЄС, G7, НАТО та інших.

Таким чином, в залежності від повноважень міжнародної організації виокремлюють організації, що можуть застосовувати санкції, які використовують в якості інструментів відповідальності всі міжнародні організації і міжнародні організації, що мають окремі повноваження.

Також уявляється доцільним розмежувати види міжнародно-політичної відповідальності, що може застосовуватися міжнародними організаціями: внутрішня політична відповідальність країн-членів, зовнішня політична відповідальність інших учасників міжнародних відносин.

Крім того, необхідно підкреслити, що політична відповідальність держави на міжнародній арені – це відповідальність її як суб'єкта міжнародного права та відповідальність її органів і їх посадових осіб за прийняття рішень від імені держави, представлення її інтересів на рівні міжурядових зв'язків та в міжнародних організаціях.

Також можливо виділяти окремо політико-правову відповідальність держави та відповідальність її органів в особі їх посадових осіб. В зазначеному ключі застосування міжнародно-політичної відповідальності держави міжнародними організаціями доцільно розглядати як ще й відповідальність її посадовців.

Особливістю міжнародного контенту політичної відповідальності є те, що матеріальна міжнародно-правова відповідальність може наступати поряд із політичною відповідальністю як самостійно, так і в субсидіарному порядку.

Висновки. Міжнародні організації застосовують міжнародно-політичну відповідальність на основі фактів порушення їх уставних норм та основних принципів міжнародного права. В залежності від повноважень міжнародної організації виокремлюють організації, що можуть застосовувати санкції, які використовують в якості інструментів відповідальності всі міжнародні організації і міжнародні організації, що мають окремі повноваження.

Притягання до міжнародно-політичної відповідальності міжнародними організаціями полягає в застосуванні інструментів міжнародно-правового характеру, які мають немайновий характер: виключення з міжнародного спілкування, призупинення членства або виключення зі складу членів міжнародної організації, призупинення прав і привілеїв як члена

міжнародної організації, відмова у членстві в міжнародній організації, застосування колективних збройних та незбройних заходів, позбавлення технічної допомоги держав-членів, надання технічної, інформаційної допомоги іншим державам, осуд країни-агресора тощо.

Видова специфіка міжнародно-політичної відповідальності полягає в її застосуванні до країн-членів міжнародної організації та до зовнішніх суб'єктів, що є учасниками міжнародних відносин. Міжнародно-політична відповідальність може мати ознаки колективної та індивідуальної, застосовуватися у сукупності із матеріальною відповідальністю.

Література:

1. Гура Г. М. Международно-правовая ответственность государства как юридическое средство обеспечения соблюдения норм международного права. *Территория науки*. 2015. № 3. С. 155–159.
2. Колосов Ю. М. Ответственность в международном праве. 2-е изд., стер. Москва : Статут, 2014. 224 с.
3. Перепьолкін С. М. Принципи міжнародного права як категорія міжнародного права. Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М. В. Буроменського : моногр. / за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника. Львів ; Одеса : Фенікс, 2017. 564 с.
4. Теорія міжнародного права : навчально-методичний посібник / за ред. О. В. Бігняка. Херсон : Видавництво «Гельветика», 2020. 224 с.
5. Хостюк І. В. Юридична природа інституту постійного членства в Раді безпеки ООН. *Публічне право*. (2019). № 3(35). URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/35/pdf/pp-2019-35-08.pdf> (дата звернення: 28.10.2022).
6. Гольденберг Т. Особливості припинення членства у ВООЗ. *Європейський політичний та правовий дискурс*. 2018. Вип.4. С. 81–85. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-4/12.pdf> (дата звернення: 28.10.2022).
7. Шлапак А. В., Донець А. А. Механізм застосування та значення статті 7 Договору про Європейський Союз. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 10(50), 4 т. С. 41–44.
8. András Jakab, Dimitry Kochenov The Enforcement of EU Law and Values: Ensuring Member States' Compliance. GB, Oxford University Press. 2017. 540 p.
9. Статут Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я від 22 липня 1946 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU46004> (дата звернення: 28.10.2022).
10. Charter of the League of Arab States, 22 March 1945 URL: https://www.files.ethz.ch/isn/125350/8005_arableaguecharter.pdf (дата звернення: 28.10.2022).
11. Статут Міжнародного агентства по атомній енергії від 29 липня 1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_164#Text (дата звернення: 28.10.2022).
12. Статут ООН URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 28.10.2022).

Melnyk J. Theoretical and legal basis of international organizations political responsibility application

Summary. The article analyzes the application of international political responsibility by international organizations. Subject composition, types, grounds and features of the political responsibility application by international organizations are studied using specific historical examples.

It is indicated that international political responsibility and national political responsibility have significant differences, the purpose and consequences of application. International political responsibility is applied by international organizations in accordance with statutory norms and basic principles of international law. Distinguish is between international organizations that apply all instruments of international political responsibility and international organizations that have separate powers. The main subject of international political responsibility applied by international organizations is its members. International political responsibility can have collective and individual characteristics, be applied together with material responsibility.

As a result of the research, a point of view regarding the differentiation of the types of international political responsibility applied by international organizations is supported: to the member countries of the international organization and to external subjects that are participants in international relations.

Conclusions were made that prosecution by international organizations to international political responsibility consists in the application of instruments of an international legal nature that are non-property: exclusion from international communication, suspension of membership or exclusion from the composition of members of an international organization, suspension of rights and privileges as a member of an international organizations, refusal of membership in an international organization, use of collective armed and unarmed measures, deprivation of technical assistance from member states, provision of technical and informational assistance to other states, condemnation of the aggressor country, etc.

Key words: international organizations, international political responsibility.

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

УДК 347.9:316.325
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.27.03>

ФІЛАТОВ В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Університету митної справи та фінансів

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Анотація. У статті аналізуються особливості методологічних засад дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві. Автор розглядає проблему недосконалості методологічних підходів до аналізу міжнародно-правових явищ та обґрунтовує низку об'єктивних і суб'єктивних чинників, які можуть обумовити позитивістський підхід до аналізу моделі перехідного правосуддя. Окрема увага автора надана питанню ролі методології дослідження моделі перехідного правосуддя, яка окреслена з урахуванням природи та сутності його напрямків і принципів. Зокрема встановлено, що роль методології полягає у наступному: вона допомагає обрати потрібний вектор дослідження; вона забезпечує комплексність та всебічність дослідження; вона визначає спрямованість дослідження; вона дозволяє окреслити характер дослідження. Автор у статті систематизує методологічні принципи аналізу моделі перехідного правосуддя, які визначають необхідність використання загальнонаукових та спеціальноправових методів наукового пошуку. Під цими принципами автор пропонує розуміти основоположні категорії методології дослідження моделі перехідного правосуддя, які розкривають зміст і функціональну спрямованість методів наукового пошуку та характеризують інституціональні зв'язки між методологією і завданнями дослідження. До числа ознак вказаних принципів автор зарахував наступні: взаємообумовленість та взаємозалежність; синергетичність та плюралістичність; унікальність та зв'язок з об'єктом дослідження. Автору вдалося з'ясувати, що дослідники міжнародно-правових явищ концентруються на конкретному об'єкті, залишаючи поза своєю увагою методологічні питання. З урахуванням цього автор пропонує методи дослідження моделі перехідного правосуддя розглядати у якості системи засобів та способів розкриття природи і сутності, закономірностей становлення і розвитку, філософських і нормативно-правових витоків концепції перехідного (транзитарного) правосуддя, а також передумов її застосування в окремих державах. Автором систематизовано наступні ознаки методології дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному

міжнародному праві: здатність отримання практичних висновків через теоретичні дослідження; здатність до індивідуалізації об'єкту дослідження через призму існуючої в науці теоретичної проблеми; здатність бути індикатором етапності наукового дослідження; можливість розкриття природи та сутності правового явища через призму його суспільної ролі та філософських витоків.

Ключові слова: дослідження, методологія, методи та принципи, міжнародно-правове явище, національний та міжнародний контекст, перехідне правосуддя.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Модель перехідного правосуддя є достатньо складним феноменом у міжнародному праві, що обумовлено наявністю історичного аспекту формування правової природи цього явища. Окрім історичного, важливе значення має організаційно-правовий та ідеологічний аспекти, які також змістовно наповнювали модель перехідного правосуддя, надаючи їй комплексності та універсальності. З огляду на це актуальним напрямком наукового пошуку є формування унікальної методології дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. На сучасному етапі проблематика перехідного правосуддя в Україні досліджується виключно через призму його окремих напрямків і принципів. Комплексних досліджень моделі перехідного правосуддя, як міжнародно-правового явища досі не проводилося. Поза увагою науковців також залишаються питання методології дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей формування методології дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Передумовою аналізу особливостей методології дослідження моделі перехідного правосуддя є вирішення деяких проблемних аспектів. У своїй роботі Т. Р. Короткий зазначає, що на сьогодні спостерігається невисокий рівень розробленості методологічних принципів і підходів до пізнання міжнародно-правових явищ, в результаті чого присутній однобічний, позитивістський підхід до міжнародного права, вивчення його в прикладному аспекті [1, с. 84]. Вбачається, що модель перехідного правосуддя є саме тим міжнародно-правовим явищем, дослідження якого може перейти в площину національного досвіду, що буде нівелювати його природу та історичні етапи розвитку.

На нашу думку, такий позитивістський підхід обумовлений існуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників, які варто врахувати, адже обрані нами методи дослідження повинні забезпечити від виникнення цих чинників, що зрештою надасть дослідженню комплексності, об'єктивності та всебічності. До числа об'єктивних чинників доцільно віднести наступні:

відсутність чітко окресленого понятійного апарату перехідного правосуддя в теорії міжнародного права; розгалуженість міжнародно-правових актів у сфері перехідного правосуддя; багатосуб'єктність нормотворчого процесу на міжнародно-правовому рівні; відсутність єдиної правозастосовної практики. Присутні також і суб'єктивні чинники, до числа яких варто віднести: обмеженість наукових пошуків внутрішньодержавним правом; політизованість та ідеологізованість досліджень міжнародно-правових явищ; обмеженість національним контекстом перехідного правосуддя.

Окрім вищевказаних застережень, варто визначитися з підходом до дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві, який буде покладено в основу майбутньої методології наукового пошуку. На нашу думку, слід звернути увагу на системно-структурний підхід, прихильником якого є С. В. Черніченко. З цього приводу він зазначає, що міжнародне право є складною, автономною і багатокомпонентною системою. Горизонтальні та вертикальні зв'язки між компонентами цієї системи передбачають використання системно-структурного аналізу, відокремлюючи самостійні інститути, аналізуючи їх, встановлюючи особливості їх структури та змісту. Тобто, на міжнародне право слід дивитися як на функціонуючу систему, насамперед систему норм в процесі їхнього застосування [2, с. 11]. Це повністю відповідає сутності моделі перехідного правосуддя, яка знаходиться у постійному динамічному розвитку та еволюціонує на підставі узагальнення історичного досвіду, в якому кожна країна має свій внесок.

На початку необхідно визначитись зі змістом та сутністю категорії «методологія», що дасть змогу окреслити її роль у нашому дослідженні. Слід звернути увагу на позицію Г. Р. Крет, яка на основі проведеного аналізу зазначає, що у цілому стосовно методології сформовано два підходи: відповідно до першого вона розглядається як система підходів, методів, принципів, способів і засобів наукового пізнання, а згідно з другим – як система підходів, методів, принципів, способів і засобів та вчення про їх використання в пізнавальній діяльності. Таким чином, у межах першого підходу вчені розглядають методологію як відповідний інструментарій, а у межах другого – додатково вказують на практичний аспект її застосування [3, с. 84].

Стосовно практичної складової підкреслимо, що використання методів в пізнавальній діяльності є суб'єктивним процесом, який визначається науковим стилем автора, обраним вектором та гіпотезою дослідження. Тому не доречно концентруватися на таких аспектах, адже методологію дослідження моделі перехідного правосуддя слід визначити як сукупність принципів та методів наукового пізнання природи, сутності та закономірностей розвитку моделі перехідного правосуддя (її принципів, напрямків, нормативно-правових засад, організаційних та ідеологічних аспектів) в теорії та практиці сучасного міжнародного права.

Пропонуємо перейти до визначення окремих принципів дослідження моделі перехідного правосуддя, які спільно з методами утворюють від-

повідну методологію. Досліджуючи методологію наукового пізнання Р. М. Шевчук наголошує, що принципи, як складовий елемент методології, належать до горизонтальної, однорівневої структури та є рівнозначними та однопорядковими з методами наукового дослідження [4, с. 38]. На нашу думку, такий плюралістичний підхід є прийнятним, оскільки він надає методології комплексності та логічно пов'язує принципи з методами наукового пізнання. В умовах дослідження міжнародно-правового явища це дуже доречний підхід, адже методи повинні спиратися на чіткі засади, які в свою чергу повинні враховувати природу цього явища.

Доцільність використання такого підходу в аналізі правових (міжнародно-правових) явищ окреслює в своїй роботі М. В. Костицький. Зокрема він зазначає, що методології потрібно «розташовувати» по горизонталі, а використовувати і конструювати їх учений має на власний розсуд. Це може бути натурфілософська, позитивістська, діалектична, психоаналітична, синергетична чи інша методології [5, с. 12]. Варто припустити, що за своїм характером методологія дослідження моделі перехідного правосуддя має бути синергетичною, оскільки предмет наукового пошуку передбачає використання різних за змістом методів наукового пізнання. Це обов'язково варто відобразити на рівні принципів, під якими пропонуємо розуміти основоположні категорії методології дослідження моделі перехідного правосуддя, які розкривають зміст і функціональну спрямованість методів наукового пошуку та характеризують інституціональні зв'язки між методологією і завданнями дослідження.

Вбачається, що означені принципи мають бути унікальними, а їхній перелік повинен формуватися виключно із урахуванням специфіки об'єкта дослідження. Тобто, на рівні цих принципів мають бути закладені методологічні засади аналізу моделі перехідного правосуддя, які об'єктивно не можуть бути універсальними, адже напрямку залежать від сфери відносин, яка досліджується автором. На підтвердження цієї тези варто навести наступну думку І. С. Кириленко: принципи поєднують у собі коло основоположних ідей, на яких засноване наукове дослідження, а також методів дослідження як кола конкретних прийомів, способів і засобів наукового пізнання тих або інших аспектів досліджуваного явища чи процесу [6, с. 50].

З огляду на вищенаведене пропонуємо до числа принципів наукового дослідження моделі перехідного правосуддя віднести: принцип комплексності та об'єктивності наукового дослідження моделі перехідного правосуддя; принцип динамічності розвитку моделі перехідного правосуддя; принцип взаємозв'язку моделі перехідного правосуддя з соціальними потрясіннями в державі; принцип цілісності міжнародного та національного контекстів перехідного правосуддя; принцип універсальності основних категорій перехідного правосуддя; принцип багаторівневості нормативно-правового регулювання моделі перехідного правосуддя; принцип поєднання поставторитарного та постконфліктного етапів розвитку України.

Аналізуючи запропоновані принципи наукового пізнання, які входять до складу методології дослідження моделі перехідного правосуддя, можна зазначити про деякі їхні особливості, а саме: ці принципи є взаємообумовленими та взаємозалежними, адже в рамках єдиної методології тільки їхнє комплексне застосування гарантуватиме необхідний результат; за своїм змістом ці принципи розкривають синергетичний підхід до аналізу моделі перехідного правосуддя, який обумовлений складною міжнародно-правовою природою цієї моделі; наведені принципи визначають методи, а, отже, вони безпосередньо пов'язані, що є прямим підтвердженням плюралістичного підходу при формуванні методології цього дослідження; на рівні цих принципів простежується унікальність методології, яка пристосована автором під конкретний об'єкт наукового пізнання.

Невід'ємною складовою методології наукового аналізу моделі перехідного правосуддя є методи наукового пошуку. Варто наголосити, що в процесі дослідження моделі перехідного правосуддя доцільно дотримуватися принципу поєднання раціональних та ірраціональних методів наукового пошуку. На таку позицію нас надихнула думка, яку висловив у своїй науковій праці М. С. Кельман. Зокрема він стверджує, що конструюючи концепцію раціоналізму, дослідник, за логікою повинен усвідомлювати потребу імплементації до структури власної методології гносеологічної концепції ірраціональних видів пізнання. Отже, не заперечуючи раціоналізму, сучасна юридична наука використовує ірраціональні знання, які сприймаються суб'єктом пізнання спочатку інтуїтивно і лише у процесі детального вивчення формулюються раціоналістично [7, с. 35].

Вбачається, що правовий аналіз моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві вимагає саме такого поєднання, оскільки політика перехідного періоду – це не тільки об'єктивні категорії (репарації, інституційні реформи тощо), а й суб'єктивні речі (встановлення історичної правди, примирення, амністія тощо). Дослідження суб'єктивних категорій вимагає застосування у поєднанні з раціональними, ірраціональних методів наукового пізнання (формування уявлень про правду, втілення у волі постраждалих напрямків примирення та амністії, бачення сукупності гарантій для винних осіб тощо). Тобто, обмеження методології раціональними методами неминуче призведе до зниження всебічності дослідження моделі перехідного правосуддя, саме тому ми обрали такий міждисциплінарний підхід до наукового пізнання досліджуваного міжнародно-правового явища.

Переходячи до конкретних методів наукового пошуку зазначимо, що в сучасній науці міжнародного права бракує досліджень, пов'язаних з методологією аналізу міжнародно-правових явищ. З приводу цієї проблеми О. О. Мережко вказує, що розуміння метода, як регулятора міжнародних відносин, достатньо розроблено у вітчизняній літературі на відміну від метода, як засобу наукового пізнання міжнародно-правової дійсності [8, с. 15]. Проблема ускладнюється тим, що при дослідженні міжнарод-

но-правових явищ не достатньою мірою використовуються загальноправові методи, які здатні розкрити аксіологічні та гносеологічні особливості досліджуваних міжнародно-правових явищ. На існуванні цієї проблеми також наголошує Мартен Боос, який зазначає, що фахівці з міжнародного права рідко є фахівцями в галузі теорії права, так само як і фахівці в галузі теорії права рідко є фахівцями з міжнародного права [9, с. 23].

На нашу думку, виникнення цієї проблеми пов'язане з двома чинниками: об'єктивним та суб'єктивним. Перший полягає в тому, що методологія формується виключно під потреби наукового дослідження, і має бути унікальною, а, отже, складно сформулювати теоретичні моделі для опису такої методології. Суб'єктивний чинник полягає в тому, що як правило, дослідники міжнародно-правових явищ концентруються на конкретному об'єкті, залишаючи поза своєю увагою методологічні питання. Інакше кажучи, вони розкривають їх достатньо поверхнево, не поглиблюючись у філософсько-правові аспекти застосування тих чи інших методів наукового пізнання.

Передумовою дослідження окремих методів, які увійдуть до структури методології цього дослідження, необхідно сформулювати їхнє авторське визначення. Для цього попередньо ознайомимось з декілька доктринальними визначеннями цієї категорії:

– метод наукового дослідження – це спосіб теоретичного освоєння фактичного матеріалу, насамперед в світоглядному аспекті (С. С. Алексеев) [10, с. 15];

– метод наукового дослідження – це органічна, цілісна, складна система прийомів, способів, які використовуються для пізнання предмета науки, розкриття закономірностей функціонування та розвитку права у всій його повноті та усебічно (В. М. Сирих) [11, с. 365];

– метод наукового дослідження – це способи виявлення, фіксування, збирання, систематизації інформації про факти і явища, а також способи тлумачення, пояснення зібраних даних, побудови понять, концепцій, прогнозів тощо (П. М. Рабінович) [12, с. 618].

Методи дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві пропонуємо поділити на загальнонаукові та спеціально-правові. На нашу думку, такий поділ є достатньо логічним, оскільки дозволяє забезпечити комплексність та повноту дослідження. Вчені-правники виокремлюють наступні переваги використання загальнонаукової методології дослідження: вона забезпечує достовірність та науковість результатів, а також допомагає розкрити предметний зміст правового дослідження [13, с. 8]; без неї не можлива організація і проведення наукового дослідження на емпіричному рівні [14, с. 43]; вона дозволяє надати об'єкту пізнання загальну теоретико-прикладну характеристику, яка є основою подальшого дослідження правового явища [15, с. 79]. Отже, загальнонаукові методи в структурі методології дослідження моделі перехідного правосуддя матимуть важливе значення, оскільки стануть фундаментом,

і дозволять розкрити природу цієї моделі, схарактеризувати її соціально-правову роль, а також вивчити історичні етапи формування.

Невід'ємною частиною дослідження моделі перехідного правосуддя є спеціальноправові методи наукового пізнання, які дадуть змогу проаналізувати нормативно-правовий матеріал, на якому базується модель перехідного правосуддя, а також розглянути організаційні та методологічні особливості напрямків і принципів перехідного правосуддя. Це стане можливим завдяки наступним перевагам спеціальноправових методів: дозволяють детально вивчити специфічні властивості досліджуваного об'єкта [16, с. 49]; в умовах динамічних змін об'єкта, дозволяють знайти внутрішній механізм дії не тільки окремих його компонентів, а й їх взаємодії на різних рівнях [17, с. 38]; характеризуються здатністю узагальнювати і поєднувати теорію та практику при дослідженні окремих державно-правових явищ [18, с. 123]. Необхідно відзначити, що спеціально-правові методи визначаються виключно на рівні науки міжнародного права, що і забезпечує їхню функціональність, тобто здатність до розкриття конкретного об'єкта наукового пошуку. Тому варто припустити, що спеціально-правові методи є відображенням обраного автором вектору дослідження моделі перехідного правосуддя.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку. Встановлено, що метод наукового пізнання в міжнародному праві: це спосіб отримання практичних висновків через теоретичні дослідження, тобто метод пов'язує завдання і висновки наукового дослідження; це сукупність інструментів, які дозволяють індивідуалізувати об'єкт дослідження та розглянути його через призму існуючої в науці теоретичної проблеми; це основний індикатор етапності наукового дослідження, яка ґрунтується на логічних закономірностях існування об'єкта наукового пошуку; це спосіб розкриття природи та сутності правового явища через призму його суспільної ролі та філософських витоків. Таким чином методи дослідження моделі перехідного правосуддя – це система засобів та способів розкриття природи і сутності, закономірностей становлення і розвитку, філософських і нормативно-правових витоків концепції перехідного (транзитарного) правосуддя, а також передумов її застосування в окремих державах.

Доведено, що роль методології дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві полягає у наступному: методологія допомагає обрати потрібний вектор дослідження (методи і принципи окреслюють напрямки дослідження, у яких має домінувати міжнародний контекст перехідного правосуддя; методологія забезпечує комплексність та всебічність дослідження (обрані методи і принципи дають змогу максимально об'єктивно провести наукове дослідження моделі перехідного правосуддя); методологія визначає спрямованість дослідження (методи та принципи дозволяють логічно пов'язати поставлені завдання з очікуваними результатами); методологія дозволяє окреслити характер дослід-

ження (методи і принципи допомагають визначити глибину пізнавальної діяльності та сферу подальшого застосування її результатів). При чому систематизація окремих методів аналізу моделі перехідного правосуддя залишається перспективним напрямком наукового пошуку.

Література:

1. Короткий Т. Р. Системно-структурний підхід до дослідження міжнародно-правових явищ у галузі охорони морського середовища. *Актуальні проблеми політики*. 2013. № 48. С. 84–93.
2. Черниченко С. В. Теория международного права : в 2 т. Москва : Издательство «НИМП». 1999. 336 с.
3. Крет Г. Р. Методологічні основи дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 83–91.
4. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1(11). С. 31–44.
5. Костицький М. В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3–17.
6. Кириленко І. С. Локальна нормотворчість в сучасному суспільстві: теоретико-правові аспекти : дис. канд. юрид. наук. 12.00.01. Київ. 2014. 220 с.
7. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрямки розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33–46.
8. Мережко А. А. Введение в философию международного права: Гносеология международного права. Киев : Юстиниан. 2002. 192 с.
9. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник. Київ : Знання. 2006. 284 с.
10. Алексеев С. С. Общая теория права: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ТК Велби, Проспект. 2008. 576 с.
11. Сырых В. М. Логические основания общей теории права. Т. 1. Элементный состав. 2-е изд., стер. Москва : ЗАО Юстицинформ. 2004. 528 с.
12. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки. *Юридична енциклопедія / ред кол. Ю. С. Шемшученко (голова ред кол.) та ін.* Київ : Укр. енцикл. 2001. Т. 3: К–М. 792 с.
13. Ганьба О. Б. Мірошніченко В. І. Особливості сучасної методології правових наукових досліджень. *Парадигма пізнання: гуманітарні питання*. 2016. № 2(13). С. 3–14.
14. Каламбет С. В., Иванов С. І., Ю. В. Півняк Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Дніпропетровськ : Видавництво Маковецький, 2015. 191 с.
15. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Івано-Франківськ: Супрун В. П. 2017. 618 с.
16. Калиновський Б. В., Кулик Т. О. Методологія дослідження конституційно-правових засад функціонування та розвитку місцевої демократії в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1–2. С. 45–55.
17. Лук'янова Г. Ю. Методологічні основи дослідження права в сучасній юридичній науці. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2011. № 4. С. 33–43.
18. Тарахонич Т. І. Методологічний інструментарій наукового пізнання. *Правова держава*. 2015. № 28. С. 118–126.

Filatov V. Features of the methodology of research of the model of transitional justice in modern international law

Summary. The article analyzes the features of the methodological foundations of the study of the model of transitional justice in modern international law. The author considers the problem of imperfect methodological approaches to the analysis of international legal phenomena and substantiates a number of objective and subjective factors that may lead to a positivist approach to the analysis of the model of transitional justice. The author pays special attention to the issue of determining the role of the methodology of research of the model of transitional justice, which is outlined taking into account the nature and essence of its directions and principles. In particular, it was found that the role of methodology is as follows: it helps to choose the right vector of research; it provides comprehensive and comprehensive research; it determines the direction of the study; it allows to outline the nature of the study. The author systematizes the methodological principles of analysis of the model of transitional justice, which determine the need to use general and special legal methods of scientific research. Under these principles, the author proposes to understand the basic categories of research methodology of the transitional justice model, which reveal the content and functional orientation of scientific research methods and characterize the institutional links between methodology and research objectives. Among the features of these principles, the author included the following: interdependence and interdependence; synergy and pluralism; uniqueness and connection with the object of study. The author managed to find out that researchers of international legal phenomena are concentrating on a specific object, leaving out methodological issues. With this in mind, the author proposes to study the model of transitional justice as a system of means and methods of revealing the nature and essence, patterns of formation and development, philosophical and legal origins of the concept of transitional justice, as well as prerequisites for its application in some countries. The author systematizes the following features of the methodology of research of the model of transitional justice in modern international law: the ability to obtain practical conclusions through theoretical research; the ability to individualize the object of study through the prism of the existing theoretical problem in science; the ability to be an indicator of the stages of scientific research; the possibility of revealing the nature and essence of the legal phenomenon through the prism of its social role and philosophical origins.

Key words: research, methodology, methods and principles, international legal phenomenon, national and international context, transitional justice.

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.91
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.27.04>

БРАТІШКО Н. А.,
студентка 4 курсу
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗОЛОТУХІНА Л. О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН ЗА КОРДОНОМ

Анотація. У статті досліджено поняття працевлаштування та його правові форми. Зазначено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Для реалізації цього принципу громадяни України мають право укладати трудові договори з іноземними наймачами як на території України, так і за кордоном.

Проаналізовано, що в даний час число українських громадян, які працюють за межами нашої держави, постійно зростає. Одними із основних причин трудової міграції є безробіття та низький рівень доходу. Також можна відзначити невідповідність оплати праці сучасним потребам і підвищення вимог роботодавців до якості робочої сили, що спричиняє подальше соціальне розшарування і малозабезпеченість населення. Україна перейшла на суто комерційні принципи фінансування соціальної сфери, зокрема медицини й охорони здоров'я. Унаслідок цього виникло масове намагання максимально заощаджувати на ціні робочої сили, щоб досягти конкурентних переваг на світових ринках, замість того, щоб підвищувати її за рахунок технологічного оновлення виробництва та вищої продуктивної праці.

Вказано, що багато українців, бажаючи одержувати високооплачувану роботу, готові виїхати в іншу країну. Однак дуже часто, відгукнувшись на таку вигідну пропозицію, наші громадяни стають заручниками недобросовісних роботодавців, а вирватися з рук аферистів, знаходячись на чужині, часом буває важко. Тому, наведено рекомендації щодо працевлаштування в іноземних державах.

Проведено статистичний аналіз стосовно працевлаштування українських громадян за кордоном і зазначено, що Україна посідає 8 місце у списку країн, громадяни яких виїжджають на роботу за кордон, із показником 5,5–6 мільйонів осіб. З них більше 1,5 млн українців працювало в Польщі. У цілому, Польща залишається одним з найбільш популярних

напрямків для трудової міграції українських громадян. По-перше, Польща країна-сусід, член Європейського Союзу та країна з вищим рівнем життя. По-друге, умови праці відповідають європейським стандартам.

Акцентується увага на тому, що заробітчани продовжують залишатися одним із ключових джерел валютних надходжень в Україну. Інакше кажучи, перекази від трудових мігрантів залишаються стабільними й забезпечують надходження валюти в країну.

Ключові слова: працевлаштування, громадяни України, трудова діяльність за кордоном, безробіття, трудовий мігрант.

Постановка проблеми. Конституція України, будучи фундаментом національної правової системи, закріпила основним пріоритетом забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Одним з найбільш складних є забезпечення права та умов на працю, що реалізується за допомогою формування в Україні цивілізованого ринку праці. Досвід його функціонування в країнах з розвинутою ринковою економікою показує, що він спроможний в значній мірі підвищити ефективність використання трудового потенціалу. У той же час ринкові відносини в сфері працевлаштування, сформування попиту і пропозицій на робочу силу неминуче породжують цілий ряд негативних соціальних наслідків. Найболючішим з них є безробіття. Безробіття – це гостра економічна й соціальна проблема ринкової економіки, що набула в Україні масового характеру і становить реальну загрозу для розвитку суспільства як основний чинник розширення бідності й деградації населення. Основні негаразди ринку праці держави пов'язані зі зростанням безробіття, збільшенням чисельності громадян, які шукають роботу довготривалий час, а також з наявністю серйозних проблем з працевлаштуванням окремих груп населення.

Системна криза українського суспільства призвела до того, що значний відсоток українських громадян намагаються виїхати за кордон і працевлаштуватись, щоб у такий спосіб вирішити свої життєві проблеми. Кризовий стан суспільства викликає істотний спад рівня життя населення та породжує підвищення рівня безробіття. Поштовхом до працевлаштування за кордон є незадоволення рівнем заробітку чи неможливості знайти роботу в Україні, відсутність відчуття безпеки та бажання забезпечити краще майбутнє своїм дітям.

З огляду на зазначені проблеми, на наш погляд, як науковців, треба, щоб дії держави були спрямовані в першу чергу на створення умов для скорочення виїзду громадян України за кордон. Для прикладу, розробити програму повернення українців із-за кордону, пропонувати більше робочих місць на заводах, підприємств та високу заробітну плату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичну основу наукового дослідження становлять праці вчених-правознавців, як Л. Я. Гінзбург, М. І. Іншин, К. П. Уржинський, Р. І. Шабанов, Г. І. Чанишева, В. І. Щербина, Д. М. Васильківський, Н. Кучменко, О. А. Малиновська та багато інших науковців.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі, розкритті сутностей та особливостей працевлаштування українських громадян за кордоном.

Виклад основного матеріалу. За Конституцією України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1].

Працевлаштування є передумовою зайнятості будь-якого громадянина; це процес підшукування необхідної роботи, підготовки до неї та влаштування на цю роботу. Згідно з п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» зайнятість – не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно.

В Україні до зайнятого населення, відповідно до статті 4 зазначеного закону, належать особи, які працюють за наймом на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, особи, які забезпечують себе роботою самостійно (у тому числі члени особистих селянських господарств), проходять військову чи альтернативну (невійськову) службу, на законних підставах працюють за кордоном та які мають доходи від такої зайнятості, а також особи, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти та поєднують навчання з роботою.

До зайнятого населення також належать:

– непрацюючі працездатні особи, які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, особою з інвалідністю I групи або особою похилого віку, яка за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досягла 80-річного віку, та отримують допомогу, компенсацію та/або надбавку відповідно до законодавства;

– батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства;

– особа, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, та одержує грошову допомогу на догляд за нею відповідно до законодавства.

До зайнятого населення не належать іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні і зайнятість яких пов'язана із забезпеченням діяльності іноземних посольств і місій або виконання своїх професійних чи трудових обов'язків перед роботодавцем-нерезидентом [2].

Поняття працевлаштування розрізняється як в широкому так і вузькому значенні. У широкому розумінні – це процес будь-якого влаштування на роботу, у тому числі й самостійного, із допомогою служби зайнятості. Зокрема,

це й переведення працівників за умови їх вивільнення на іншу роботу на тому ж підприємстві чи в організації. Стосовно вузького значення – це діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, суб'єктів підприємницької діяльності та інших посередницьких органів, яка спрямована на підшукування роботи особам, що її шукають, включаючи і процес професійної підготовки та перенавчання [3, с. 181].

За загальним правилом, працевлаштування передбачає три форми надання допомоги в отриманні особою певної роботи. Перша з них полягає у забезпеченні працездатних громадян максимально повною інформацією про присутність в конкретних підприємствах, установах, організаціях чи на конкретній місцевості вільних робочих місць та про їх характеристику з точки зору умов праці, її оплати, соціально-побутового та житлового обслуговування працівників та інших умов, що цікавлять кожного, хто влаштовується на роботу. Друга форма виражається в підшукуванні необхідної роботи та фактичному забезпеченні деяких категорій громадян роботою чи то на певній посаді, спеціальності і кваліфікації, або у певній місцевості. Третя – це організація, в разі потреби, професійної підготовки чи перепідготовки з наступним забезпеченням роботою [4, ст. 95–96].

Особи мають право на працевлаштування і вибір місця роботи шляхом звернення до підприємства, установи, організації, індивідуального селянського (фермерського) господарства і до іншого роботодавця або при безплатному сприянні державної служби зайнятості. Також відповідно до статті 10 Закону України «Про зайнятість населення» громадяни України мають право займатися трудовою діяльністю за кордоном, якщо така діяльність не заборонена законодавством України та держави перебування. Права громадян України, які працюють за кордоном, захищаються законодавством України та держави перебування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

На сьогоднішній день спостерігається активне працевлаштування українців за кордоном. Кількість працюючих за межами України, постійно зростає. Одним з основних причин трудової міграції на сьогоднішній день є воєнний стан. У перші дні воєнного стану і навіть зараз сотні тисяч українців покидають рідні домівки та виїжджали за кордон задля особистої безпеки. Звісно, це тяжко для кожної людини, але поки що життя диктує свої правила і слід приймати нові виклики долі. До воєнного часу це було безробіття та низький рівень доходів, який не є достатнім для елементарного задоволення першочергових потреб, і це тому, що рівень мінімальної заробітної плати і реальної оплати праці перебувають на рівні нижче прожиткового мінімуму. Враховуючи дану ситуацію, логічним є те, що українці для боротьби з бідністю виїжджають працювати за кордон, де ситуація з робочими місцями є кращою і безпечнішою на даний момент.

У КЗпП України, а саме в статті 8 закріплена норма про те, що трудові відносини громадян України, які працюють за її межами, а також трудові

відносини іноземних громадян регулюються законодавством держави, у якій здійснюється працевлаштування працівника, і міжнародними договорами України [5].

Проте, у ст. 53 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачені випадки, коли праця громадян України за кордоном буде регулюватись правом України: 1) громадяни України працюють у закордонних дипломатичних установах України; 2) громадяни України уклали з роботодавцями – фізичними або юридичними особами України трудові договори про виконання роботи за кордоном, у тому числі в їх відокремлених підрозділах, якщо це не суперечить законодавству держави, на території якої виконується робота; 3) це передбачено законом або міжнародним договором України [6].

Громадяни України мають право на укладення трудових контрактів з іноземними наймачами, що перебувають за кордоном, для виконання роботи на території України. Це право впливає з економічної волі індивіда, що лежить в основі демократії, правової держави.

Однак у більшості випадків наші люди працюють за кордоном за трудовим договором. Під час влаштування на роботу трудові відносини виникають і регулюються трудовим законодавством відповідної іноземної держави. Доступ до праці постійно проживаючого громадянина України, об'єм трудових прав і обов'язків залежить від права конкретної країни і чинного в цій країні трудового права. Законодавство України в області праці в даному випадку не діє. Проте для наших громадян, що постійно проживають за кордоном під час повернення їх на батьківщину доречно передбачити правові гарантії з приводу пенсійного та соціального забезпечення, доцільно зараховувати стаж роботи за кордоном до загального стажу, що надає право на різні соціальні виплати.

Необхідною передумовою для легального працевлаштування за кордоном на роботу є отримання, до в'їзду в країну, дозволу на працевлаштування. Щоб його отримати, вимагається підтвердження від служби зайнятості відповідної країни, наявність страхового полісу та інших необхідних документів від іноземного роботодавця.

Слід зауважити, що правовий захист за кордоном українських громадян може бути забезпечений консульською установою нашої держави тільки в межах законодавства країни перебування.

При зверненні до посередницьких структур у кожному випадку треба уважно ознайомитись з умовами, що ними пропонуються, та вимагати пред'явлення не тільки ліцензії Мінпраці України, але й дозволу Державного центру зайнятості України на посередництво у працевлаштуванні саме в обраній країні.

Громадяни України, які постійно проживають на території іноземної держави, можуть працевлаштуватися там на підставі законодавства цієї держави та міжнародних договорів України [5]. Вони можуть працювати за кордоном за направленням до іншої держави для виконання певної

роботи або укладення трудового контракту з конкретним роботодавцем на виконання обумовленої роботи на визначений термін. Під час виконання трудових обов'язків, перебування у службових відрядженнях, роботи в посольствах, консульствах, представництва України та цих громадян поширюється законодавство нашої держави. У той же час, окремі питання можуть регулюватися й нормами іноземного права. На підставі укладеного контракту українські громадяни у свою чергу мають змогу трудитися у змішаних товариствах і підприємствах різних форм власності, підпорядковуючись законодавству держави, визначеному в документі [7, с. 22–24].

Також варто зазначити, про громадян, які покинули рідні домівку через воєнний стан. Вони можуть звертатися за міжнародним захистом в Європейському Союзі. Рада ЄС на засіданні в Брюсселі 4 березня 2022 року проголосувала за застосування Директиви від 20 липня 2001 р. № 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення їх наслідків. Тому українцям з 4 березня 2022 року на підставі рішення Ради ЄС і статті 5 Директиви надано можливість отримати дозвіл на проживання на території Європейського Союзу на 1 рік. Для отримання такого тимчасового захисту слід звернутися до органів влади відповідної країни ЄС, які займаються таким питанням і за результатами розгляду мають видати відповідний документ, який підтверджує статус особи у країні та містить перелік прав, які цей статус передбачає. Однією з переваг оформлення тимчасового захисту є те, що доступ до праці в країні перебування та інше забезпечення надається з моменту звернення, на відміну від особи, яка забажала отримати статус біженця – очікування в середньому до 6 місяців, поки приймається рішення про надання такого статусу. При тимчасовому захисті зберігається можливість безперешкодно повернутися до країни громадянства. Водночас, в період очікування рішення уповноваженого органу у наданні статусу біженця заборонено перетинати кордон країни перебування. Тимчасовий захист можна отримати в будь-якій країні ЄС, на відміну від статусу біженця, який можна отримати лише в тій країні, кордон якої особа перетнула вперше. Крім того, особи, які перебувають під тимчасовим захистом, мають право подати заявку на отримання статусу біженця у будь-який час [8].

Підраховавши статистичні дані, варто зазначити, що трудова імміграція населення України в основному має циклічний сезонний характер. Найпривабливішими країнами-призначення робочої сили є Польща, Італія та Чеська Республіка. Поміж інших країн, куди спрямовані потоки трудових міграцій – це Іспанія, Німеччина, Угорщина та Португалія. З'явилася у цьому переліку й нова держава – Білорусь, куди виїжджає 1,8 % наших мешканців.

Показники обстеження дають змогу створити портрет українських заробітчан. Як правило, поміж трудових мігрантів переважають чоловіки

та жителі сільської місцевості. Освітній їх рівень у віці 15-70 років нижчий, ніж серед зайнятого населення відповідного віку. У той же час 64,9 % з них мають повну загальну середню освіту, 15,4 % – повну вищу, 15,1 % – неповну вищу, і лише 4,6 % – початкову загальну освіту. Найбільше наших співвітчизників з дипломами вищів у Німеччині (89,6 %), далі йде Угорщина та Іспанія – по 19 % у кожній.

Найпоширенішими сферами економічної діяльності українських громадян за кордоном є будівництво, домашнє господарство, сільське господарство та торгівля. Українські заробітчани не конкурують на ринку праці – переважно займають ті робочі місця, які є менш привабливими для місцевого населення. Більш як третина з них зайняті у найпростіших професіях, чверть становлять кваліфіковані робітники, кожен шостий працює у сфері торгівлі та послуг, а кожен десятий – як професіонал, фахівець або технічний службовець. Інші влаштовуються як кваліфіковані робітники сільського господарства. В цілому майже у третини трудових мігрантів робота відповідає його кваліфікації й лише у 2,6 % вона вимагає вищого рівня.

Щодо ситуації на сьогоднішній день, слід зазначити, що переселенці, які отримали за кордоном тимчасовий захист мають право там легалізувати український диплом. Однак у країнах ЄС наявність документа про закінчення університету не означає автоматично отримання професії. Кваліфікацію треба підтвердити окремо.

Наприклад, для переселенців, які отримали тимчасовий захист у Німеччині мають право на працю, але для окремих регламентованих професій, наприклад медиків, підтвердження професійної кваліфікації обов'язкове. До регламентованих професій також відносять: вчителів, вихователів, інженерів тощо. Для нерегламентованих професій, таких як ремісники, офісні працівники визнання дипломів необов'язкове, однак це збільшить шанси під час пошуку роботи та на співбесідах.

Для визнання диплому необхідно зібрати відповідні документи, такі як: письмову заяву німецькою мовою; посвідчення особи: паспорт або посвідка на проживання; атестати та дипломи, їх додатки; трудова книжка або рекомендаційні листа; сертифікати про закінчення курсів підвищення кваліфікації тощо. Витрати на процедуру визнання різняться і залежать від федеральної землі та професії. Дана процедура коштує від 200 до 600 євро. Після 3-х місяців перебування в країні, можна подати заявку на відшкодування витрат у центрах зайнятості та агентствах з питань праці. Тривалість розгляду документів становить від 3 до 4 місяців [9].

Далі варто згадати і про середньомісячний заробіток одного трудового мігранта. За кордоном він становить 930 доларів, що майже втричі більше ніж у середньому на одного штатного працівника, зайнятого в економіці України. Найбільше заробити вдається у Німеччині – 1798 доларів, у Чеській Республіці – 1137 доларів та в Італії – 969, а найменше у Білорусі – 434.

Як засвідчує статистика, українські заробітчани на прожиття в іноземній країні витрачають 25 % своїх зарплат, і лише 3 % - понад половину

заробленого, інші кошти йдуть, щоб прогодувати свої сім'ї й пересилають їх в Україну [10].

За перше півріччя 2022 року з-за кордону в Україну перерахували 6,46 млрд доларів. Це всього на 6,2 % менше, ніж роком раніше. Обсяг переказів суттєво просів на перших 4-х місяцях цього року. При цьому фіксувалось зниження переказів офіційними каналами, а от рівень переказів через неформальні канали залишився приблизно сталим. Однак вже в червні обсяг приватних переказів сягнув 1,23 млрд доларів. Це на 1,2 % більше, ніж було в червні 2021-го року.

З одного боку швидке зростання чисельності вимушених мігрантів за кордоном призвело до значних обсягів відпливу валюти. А втім перекази від заробітчани в Україну залишаються стабільними й забезпечують надходження валюти в Україну.

За даними НБУ у 2021 році обсяг грошових приватних переказів в Україну з-за кордону склав 14 млрд доларів, що на 25,4 % більше, ніж у 2020 році. У той час слід чекати, що в поточному році загальна річна сума переказів буде в районі 13–14 млрд доларів, але прогноз НБУ зараз таки достатньо консервативний – там очікують, що у 2022 році приватні перекази складуть 12,6 млрд доларів. Суттєвого приросту переказів як у минулому році наразі очікувати не варто, тому що маємо тенденції по зростанню інфляції в країнах, де перебувають мігранти, а також спостерігається загальне охолодження економіки цих країн. Теж слід врахувати фактор возз'єднання сімей (наприклад, якщо на заробітках був чоловік і до нього приєдналися дружина та діти). Обмеження для виїзду чоловіків за межі України також не сприяють зростанню кількості переказів [11].

Проте, які б там перекази в Україну не йшли, а українським мігрантам за кордоном живеться несолодко. Варто зазначити, що 62,6 % наших громадян працювали по 41–60 годин на тиждень, 18,9 % - ще довше, і тільки 17,8 % – до 40 годин. При цьому, як вже зазначалося, в Німеччині можна найбільше заробити, але й доводить й працювати довше – 86 % мігрантів трудилось по 60 годин на тиждень. Така ж висока середня тривалість робочого дня спостерігалася й у Чеській Республіці, але не меншою вона є й Польщі. Для приладу, можна взяти підприємство ССС, яке є одним з найбільших компаній з продажу взуття в Центральній Європі. На роботу потрібні чоловіки, жінки, а також можна і сімейні пари. Робота на складі: збір товарів, сканування товару та комплектація по розмірній сітці. Оплата від 16,5 злотих за годину, в місяць від 220–290 годин.

Отже, результати огляду трудової міграції в Україні надзвичайно важливі, тому що це дає змогу оцінити реальні масштаби, поширеність та географічну спрямованість потоків зовнішніх трудових міграцій українських громадян й одержати дані щодо демографічних і соціально-економічних характеристик заробітчани, їх видів діяльності, тривалості поїздок, умов та оплати праці, але головне - визначити підстави цього явища. За оцінками

ООН у справах біженців, за останні півроку через воєнний стан Україну залишили понад 11 мільйонів людей, а 79 % українців виїхали за межі країни через низький рівень заробітної плати, і 11 % – через відсутність роботи. На мою думку, така статистика має спонукати владу до дій.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Системна криза українського суспільства призвела до того, що значний відсоток українських громадян виїжджають працювати за кордоном. Питання, що виникають у зв'язку з працевлаштування трудових мігрантів в іноземних державах урегульовано на законодавчому рівні та шляхом дво- та багатосторонніх угод. Однак дії нашої держави мають бути спрямовані на створення умов для зменшення виїзду заробітчан за кордон та заохочення повернення мігрантів на Батьківщину шляхом максимального використання результатів трудової міграції в інтересах розвитку.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.
3. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 564 с.
4. Трудове право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко, І. П. Жигалкін, В. П. Прудником. 5-те вид., допов. X. : Право, 2014. 760 с.
5. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971. *Відомості Верховної Ради України*. 1971, додаток до № 50. Ст. 375.
6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
7. Чугуєвська М. Проблемні аспекти правового регулювання працевлаштування громадян України за кордоном: навч. посіб. К. : Віче, 2012. № 24. 30 с.
8. Директива Ради Європейського Союзу від 20 липня 2001 року № 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення наслідків цього. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293?an=147>
9. Визнання українського диплома у країнах ЄС: що потрібно знати. URL: <https://evacuation.city/articles/231717/viznannya-ukrainskogo-diploma-u-krainah-yes-scho-potribno-znati>
10. Про долю українських заробітчан розповідають цифри. URL: <http://svobodaslova.in.ua/news/read/16412>
11. Заробітчани продовжують залишатись одним з ключових джерел валютних надходжень в Україну. URL: <https://www.ar25.org/article/zarobitchany-prodovzhuyut-zalyshatys-odnym-z-klyuchovyh-dzherel-valyutnyh-nadhodzen-v>

Bratishko N., Zolotukhina L. Employment of Ukrainian citizens abroad

Summary. The article examines the concept of employment and its legal forms. It is noted that everyone has the right to work, which includes the opportunity to earn a living by work that he freely chooses or freely agrees to. To implement this principle, citizens of Ukraine have the right to enter into employment contracts with foreign employers both in Ukraine and abroad.

It has been analyzed that currently the number of Ukrainian citizens working outside our country is constantly growing. One of the main reasons for labor migration is unemployment and low income. It is also possible to note the inconsistency of wages with modern needs and the increase in employers' requirements for the quality of the workforce, which causes further social stratification and poverty of the population. Ukraine switched to purely commercial principles of financing the social sphere, in particular medicine and health care. As a result, there was a massive effort to save as much as possible on the price of labor in order to achieve competitive advantages in world markets, instead of increasing it due to technological renewal of production and higher productive labor.

It is stated that many Ukrainians, wanting to get a well-paid job, are ready to leave for another country.

A statistical analysis of the employment of Ukrainian citizens abroad was conducted and it was noted that Ukraine ranks 8th in the list of countries whose citizens go to work abroad, with an indicator of 5.5-6 million people. Of them, more than 1.5 million Ukrainians worked in Poland.

Emphasis is placed on the fact that wage earners continue to be one of the key sources of foreign currency income in Ukraine. In other words, remittances from labor migrants remain stable and ensure the inflow of currency into the country.

Key words: employment, citizens of Ukraine, work abroad, unemployment, labor migrant.

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

Озернюк Г. В., Чебан Е. О., Самолюк К. О.

ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ
ТА СВОБОДУ СЛОВА МЕДІА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ3

ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Мельник Ю. П.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ
ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ 13

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Філатов В. В.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ
ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ
В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....22

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Братішко Н. А., Золотухіна Л. О.

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН
ЗА КОРДОНОМ..... 31

CONTENTS

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

Ozernyuk H., Cheban E., Samoluk K.

THE RIGHT TO FREEDOM OF EXPRESSION
OF VIEWS AND FREEDOM OF SPEECH
OF THE MEDIA ACCORDING TO THE LEGISLATION
OF THE EUROPEAN UNION.....3

LAW OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Melnyk J.

THEORETICAL AND LEGAL BASIS OF INTERNATIONAL
ORGANIZATIONS POLITICAL RESPONSIBILITY APPLICATION13

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Filatov V.

FEATURES OF THE METHODOLOGY OF RESEARCH
OF THE MODEL OF TRANSITIONAL JUSTICE
IN MODERN INTERNATIONAL LAW..... 22

PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Bratishko N., Zolotukhina L.

EMPLOYMENT OF UKRAINIAN CITIZENS ABROAD.....31

НОТАТКИ

Здано в роботу 05.09.2022. Підписано до друку 20.09.2022.
Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 3,58. Папір офсетний.
Цифровий друк. Зам. № 1222/540. Наклад 300 прим. Ціна договірна.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.